

Ա. ՕՐՈՒԽՈՎ

ԱԿՄԲԱՆՈՑՆԵՐ

ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԻ ԵՒ ԸՆԴՀԱՆՐԱ-
ՊԷՍ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ՀԱ-
ՄԱՐ.

Թարգ. Pessimist

Արտատպած «ԼՈՅՍ» շաբաթաթերթից

371-8
0-15

ՆՈՐ-ՆՈՐ ԶԵԻՆ

НАХИЧЕВАНЬ Н-Д.

Տպ. Ս. Յ. Ալազեանի

Пар. тип. С. Я. Авакова

1914

371.8

0-15

46

0 120 - 101

Ա. ՕՐՈՒԽՈՎ

ԱԿՄԲԱՆՈՑՆԵՐ

ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԻ ԵՒ ԸՆԴՀԱՆՐԱ-
ՊԷՍ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ՀԱ-
ՄԱՐ.

Թարգ. Pessimist

Արտատպած «ԼՈՅՍ» շաբաթաթերթից

НАХИЧЕВАНЬ Н. Д.
Типография С. Я. Авакова

ՀՈՐ-ՆԱԽԻՋԵԻԱՆ
Տպարան Ս. Յ. Աւագեանի

1914

Հայ իրականութեան տխուր, երբեմն յուսահատութեան հասցնող պատկերի մէջ, եթէ երբեմն գործելու, ձգտելու որևէ աղբիւր կայ այդ միայն... Նոր աճող, գործունէութեան համար պատրաստուող, պատանիներն ու երիտասարդներն են: Սակայն նրանց կրթութիւնն առ այժմ այնքան աննախանձի, այնքան անկազմակերպ է, որ մանաւանդ վերջին տարիներում կրթուող սերունդն ինքն իսկ բողոքում է, հրապարակով իր դժգոհութիւնը յայտնում այդ ձևի կրթութեան դէմ և յաճախ ոչ անտեղի:

Մի քանի գիտութիւններից հաստուկտոր տեղեկութիւններով իր մտաւոր պաշարը կազմած, միջնակարգ դպրոցն աւարտած մեր երիտասարդները կեանքի մէջ հէնց առաջին քայլից այնպէս են հիասթափւում, այնպէս կամ հոսանքի բերանն ընկնում տարւում կամ յուսահատւում, լքւում, որ 9—10 տարուայ սովորածը, դասագրքից անգիր արածն ու 3 կամ 4 թուա-

*) А. М. Обуховъ-*ի* „Клубы для учащихся и вообще для молодежи“ *զըզոյի ի մասի թարգմանութիւն,* 1909. Балашевъ ц. 20 қ.

398055

Նշաններ ստանալու ձգտումով պատասխանածը անարժեք, անկապ է դառնում: Եթէ կան դպրոցի ծրագրի, առարկաների, դասաւարտութեան և այլ պայմանների պատճառները, ապա մի՞ թե տեղ է բռնում դրանց կողքին և նրանց, դպրոցից դուրս, ունեցած աննախանձելի կեանքի, անգոյն, անբովանդակ կեանքի պատճառը: Ով հղի է մեր դպրոցներում դասաւարտ, մանաւանդ գաւառներում, հա լաւ կհասկանայ թէ ի՞նչ ցաւալի միօրինակութիւն է ներկայացնում աշակերտի կեանքը դպրոցից դուրս. ընտանեկան կրթութիւնը պակասում է. քաղաքը կամ գիւղը չունի կրթական—կուլտուրական հիմնարկութիւններ և ահա աշխատանքից յոգնած աշակերտը ձանձրոյթից նեղւում կամ փողոցի կեանքի ստոր տեսակի հրապոյրներին է անձնատուր լինում ու հետզհետէ արձակման արժանանում կամ ինքն իր մէջամփոփուելով նեղսրտանում, փոքրոգանում, դառնում է ժամանակից առաջ ծեր՝ հասակին անվայել «խիօք», «լուրջ», յոռետես ու կեանքի անրնդունակ:

Այս նոյն երևոյթը կայ և ուսս դպրոցներում և ահա յայտնի մանկավարժ Օբուխովը իր վերոյիշեալ գրքոյկով ուզում է այս չարիքի առաջն առնել. նոյն չարիքը մեր մէջ տեսնելով, կարևոր համարեցի այդ սիրուն առաջարկի հետ և հայ մանուկ սիրնդի կրթութեամբ հետաքրքրուողներին ծանօթացնել, թարգմանելով գրքոյկից էական մասը միայն:

I.

Մեր հասարակութեան բոլոր խաւերում գիրակշռում են անկուլտուրականութիւնը, ճշնշուած լինիլը, անտարբերութիւնը և սրա հետ կապուած սուտ, զրգռող միջոցների յետեից ձգտելը: Ինչի՞, ի՞նչ կոշտութեան ու անմտութեան միայն չեն դիմում, որպէսզի մի կիրպ դատարկութիւնը լցնեն, որ առժամանակ գոնէ մոռանան, հեռանան:

Մինչև անգղալուծիւն արադ են խմում իւրաքանչիւր յարմար և անյարմար դէպքում, ամբողջ գիշերներ լուսէ լուս թողթ են խաղում, միմիանց ոսկորներ են փշրում. որոշ ժամերի գլխաւոր փողոցի մայրերն են լցնում, աջ ու ձախ սիրաբանելով, կամ թէ իւրաքանչիւրը նըստում է իւր որջում աստիճանաբար հորիզոնից կորցնելով ամին բան, բացի իւր «ես»-ից:

Սիւսան Կաթողիկոսը, թէև մտաւոր կամ
բանաւոր ձևով ճշգրիտով այդ, նոյնպէս ոչ պա-
կաս տեղ են բռնում բնակչի կեանքում:

Այս ամենը յատկապէս սուր ձեռք երևում է
գաւառում, այսինքն աւելի ճիշտն ասած ամբողջ
Ռուսաստանում, բացառութեամբ ինչ որ տաս-
նեակ բաղադրներէ: Ասինք հէնց այդ մեծ քա-
ղաքներում էլ մի քիչ լաւ է: Թէև այդ տեղե-

րում գիտ վառուում են կուլտուրայի օջախներ, որտեղ կարելի է մտաւորապէս և բարոյապէս թարմանալ,—գիտութեան և արուեստի օաղիսներ են գրանք—բայց գրա փոխարէն որքան փարթամ է աճել այստեղ, շնորհիւ մեծ պահանջի, մարդու ցածր բնազդներին ծառայելով. կաֆէ—շահատաններ, ֆարս, օպերետտա, ուր ամենից աւելի գերադասւում է զգեստի և խօսքի պարզութիւնը. սինեմաօգրաֆները իրենց լիւր պատկերներով, առանձնայատուկ «գրականութիւնը», հրատարակիչների պատկերները, սրտնք աշխատում են ոչսալ արամադրութեան մոմենտը և այլն. այս ամենը, ինչպէս վատ խօսք ծածկում, ստուերում է թողնում իսկական կուլտուրական սերմը՝ այն հիմնարկութեանը, որը ծառայում է մարդուն և ոչ գաղանին:

Վերջին մէկ ու կէս տարուայ ընթացքում յաջողուել է ինձ լինել Պիտերբուրգ և Միւնխէն: Դժուար է հրեակայել թէ որքան ենք առաջ գնացել գերմանացիներից ամեն տեսակ հանդիսարանների և ցածր տեսակի, երբեմն նոյն իսկ պոռնկութեան բնաւորութիւն ունեցող, թատրոնների տեսակէտից: Գերմանացիները ուղղակի մեր համեմատութեամբ մանուկներ են: Այս բանին համոզուելու համար հարկաւոր է ոչ մի տեղ էլ գնալ, բաւական է համեմատել Միւնխէնի, Բերլինի և Պիտերբուրգի զուարճատեղիների յայտարարութիւնները:

Ռուսաստանը այդ տեսակէտից առաջնակարգ երկիրն է: Ցաւալի է այն, որ այդ տեսակ յառաջադիմութիւնն ուրիշ ոչ մի բանում չի երևում:

Հարց է այժմ. այսպիսի պայմաններում ի՞նչ անէ պատանին:

Ո՛ւր գնայ ազատ ժամանակը, ի՞նչպէս գոնէ մի փոքր թարմացնի իրեն տպուկութիւնները փոխելով:

Ձէ՛ որ մարդը ինքնաշարժ (աւտոմատ) չէ. մանաւանդ հրիտասարդը, որը լի է կեանքով, որը ծաւաւի է նորի, որը ձգտում է ինչ որ բանի:

Ո՛ւր գնայ տօնին կամ տօնի նախօրեակի երեկոյեան, որ գոնէ մի փոքր հեռանայ դասարանի միատեսակ կաւաւորութիւնից:

Ո՛ւր և ո՛ւր իր մտերիմին նա մասնակից անէ կամ պարզ կերպով խօսէ, կատակէ:

Ո՛ւր զանի նա այնպիսի վարդիկ, որոնց հետ կարող կլինի իւր կրթութիւնը շրջանի կամ միասին կորող կլինին որեւէ հարց պարզաբանել, որը դպրոցի ծրագրից դուրս է:

Աւանդ, սրան կարելի է գրեթէ միշտ էլ պատասխանել բացասական—ոչ մի տեղ և ոչ մէկի հետ:

Ես ապրիլ եմ գաւառում և ինքս ինձ վրայ զգացել եմ միապաղաղութիւնից առաջ եկած ձանձրոյթի ամբողջ սարսափը, ոռւս կեանքի աղքատութիւնը, երբ չգիտես թէ ո՛ւր գնաս, ո՛ւր փախչես, ի՞նչ օյին հանես, միայն թէ ողատուես անմիտ, մինչև մահ ձանձրացնող սովորականի կախարդական շրջանից:

Այդ իսկ պայմաններում հանգստութիւնը, տօնը տանջանք է դառնում:

Եթէ հասակաւորի համար այդ տեսակ պայմաններում դժուար է ապրիլը, ի՞նչ կլինի գիտ

չսթափուած պատանու վիճակը:

Հօ չի կարող նա միայն դպրոցական աշխատանքով բաւականանալ:

Նոյնիսկ, այսպէս կոչուած կենդրոններում, ինչպէս սասցի, աշակերտի դրութիւնը մի քիչ լաւ է: Այնտեղ էլ չափազանց շատ է լինք «գայթակղութիւնը», որը իրեն է քաշում ոչ այնքան էլ ուժեղ կամքի տէր կամ ոչ ամուր սկզբունքներ ունեցող պատանուն: Կուլտուրական կեանքի, կուլտուրական թոյլ, խուլ, հանգստի հաղիւ նկատելի ճիւղերը այնտեղ չեն կարող մեծ ոյժ ունենալ և միայն անհատներին են օգտակար լինում և ոչ մասսային:

Թէ ի՞նչ օրհասական նշանակութիւն ունի այդ ամենը երիտասարդութեան համար ըստինքեան հասկանալի է:

Եթէ հասակաւորները իրենց չեն կարող զսպել, յաղթել, դուրս գալ միջավայրի շրջանակից, պայմաններից, հապա ի՞նչ կարելի է պահանջել դեռ ևս չկազմակերպուած, զարգացման շրջանում գտնուող դեռահասներից:

Ճշմարիտ է, այսպիսի ծանր հասարակական պայմաններում ընտանիքը կարող էր շատ օգնել:

Բայց մեղանում, շնորհիւ դպրոցական հիմնարկութիւնների սակաւութեան և նրանց անկանոն դաստիարակութեան շատ երեխաներ ստիպուած են թողնել հայրական տունը, դնալ օտար քաղաք և ապրել մասնաւոր բնակարաններում, յաճախ շատ ծանր և փչացնող պայմաններում:

Բայց և նրանց համար, որոնք մնում են իրենց ընտանիքում, ընտանիքում, որ մեծ մասամբ շրջապատի նկատմամբ մի անհրաժեշտ հակա-

դրութիւն չէ ներկայացնում, չի մտցնում նրանց կեանքի մէջ թարմացնող հոսանք:

Մեղանում կարծես ընտանիքը սերտ չէ միացած. ընդհանուր շահերով չի ապրում:

Ռուսաստանում ընտանեկան կեանքը նոյնպէս միօրինակ է և սահմանափակում է աւելի շուտ ընդհանուր ճաշով և նիւթական կարիքների անհրաժեշտ հոգսերով:

Վերոյիշեալ բոլոր պայմանների հետեւանքը լինում է տխուր պատկիր—ոչնչանում են, կուլտանում են, անպտուղ կերպով ծախսում է մատաղ ոյժը անառակութեան, հարբեցողութեան մէջ. միտքը, կամքը բթանում են, կենսունակութիւնը դժգոհանում է:

Մեղանում (ոչ միայն ուսուցիչները, այլ և ծնողները, ընդհանրապէս աւագ սերունդը) սիրում են երիտասարդութեանը մեղադրել սանձարձակութեան, կոպտութեան, անբարոյակաւութեան, ծուլութեան մէջ, բայց միաժամանակ, զրեթէ ոչինչ չեն անում նրա համար:

Միայն երեխաները դիպում ստանան, միայն թէ աշակերտները ծրագրին անցնեն, իսկ ինչ որ սրանից դուրս է, այն աւելորդ է:

Փորձեցէք, պարոններ, մի բան անել, դոնէ մի փոքր կեանք մտցնել, դպրոցի չոր, անբնական պայմանների մէջ, այդ անընդհատ գրքի առաջ նստելու, բառերի, վերացումների աշխատանքի մէջ, թող որ դուք անկարող էք կերպարանափոխել դպրոցը, բայց նրա մէջ ուղղում մտցնել ամբողջապէս ձեր ձեռքին է:

Ձի կարելի մնալ այս դրութեան մէջ:

Ձի կարելի նմանապէս հաւատալ արտաքոյ

դպրոցական հսկողութեան փրկութեանը՝ այդ պարագրաֆների և յաճախ կասկածելի արժէքի և ճշմարտութեան արգելումների հրկար հաւաքածուն։ Մեղանում կանոններ ու պարագրաֆներ միշտ էլ շատ են եղել, բայց նրանցից մի օգուտ միշտ էլ քիչ է եղել։ Հրամանագրումներով չի կարելի բնութեանը յաղթել։

Մի անգամ ես խօսեցի կամ աւելի ճիշտ յանդիմանեցի մի աշակերտի, որ նա իրենց տանը քէֆ էր սարքել։

Իմ կշտամբանքներին ու համոզմունքներին նա սրտաբացութեամբ պատասխանեց «էլ ուրիշ ի՞նչ կարելի է անել այստեղ տօնին, հօ չի կարելի ամբողջ ժամանակը զրքով զրազուել և միշտ էլ միևնոյն փողոցով ցելա կոխ տալ»։

Ի՞նչքան յաճախ եմ համոզուել այս առարկութեան բաւականաչափ ճշմարտութեանը (հոգեբանական ճշմարտութեանը)։

Ահա բոլոր մտածող մանկավարժների և ծնողների, պատանիների բոլոր բարեկամների, բոլոր խելացի քաղաքագէտների խնդիրը հէնց ներկայ դէպքում այն է լինելու, որ այդ տեսակ առարկութիւնների հիմքերը խախտեն։ Աշակերտներին պէտք է հնարաւորութիւն տալ խելացի հանգստանալու, ընկերական յարաբերութիւն ունենալու, հնարաւորութիւն մտքերի փոխանանակութիւն ունենալու, քննելու հետաքրքրող հարցերը, արտայայտելու բացի ուսումնական նիւթից նաև այլ տեղ իրենց ընդունակութիւնները, մի խօսքով հնարաւորութիւն տալ գոնէ շաբաթը մի անգամ ապրելու, շնչելու իրենց ուզածի պէս, ժամանակ անցկացնելու յատկապէս

հետաքրքրական և կուտուրական ձևով, կամ թէ ուղղակի անմիջապէս հարաճհիւթիւններ, հատուկներ անելով։

II.

Ի՞նչ ձևով, ի՞նչ միջոցներով կարելի է հասնել յիշածս նպատակին։ Սրա համար կան շատ միջոցներ։ Կարելի է դպրոցին կից կազմակերպել խաղեր, սպորտ, զրուցատրութիւն և այլն։

Բայց ամենից լաւ, ամենից լրիւ միջոցը, որը կորով է ընդգրկել գնաւաճանալու և հանգստեան, մտաւոր հետաքրքրութեան բոլոր ձևերը, իմ կարծիքով, է ակմբանոցը կամ պարզապէս ասած դպրոցին կից կանոնաւոր և պարբերաբար կազմուած աշակերտների հաւաքումները։

Առաջ պարզենք այն հարցը, թէ այդպիսի ակմբանոցը որոնցից պիտի կազմուի։

Իհարկէ ամենից առաջ այդ դպրոցի սաներից, բայց ոչ բոլորից միասին, այլ քիչ թէ շատ նոյն հասակն ունեցողներից։ Այլապէս անկարելի կլինէր գտնել այնպիսի զբաղմունքներ, որ բոլորին հետաքրքրէր, միացնէր և ստեղծէր ընդհանուր ոգի և տոն։

Անգամների հետաքրքրութիւնները չափազանց տարբեր կլինէին։

Բացի այդ՝ չափից դուրս բաղմամարդ հաւաքումները կխանդարէին նրանց ընտանեկան բնաւորութեանը և շատ կդժուարացնէին ուղատ մթնոլորտ ստեղծելուն և գործերը կառավարե-

լուն: Փոքր աշակերտները հաւաքումները հնարաւոր է մեծ աշակերտների հաւաքումներից բոլորովին առանձին կազմակերպել, (բացառութեամբ յատուկ հանդիսաւոր դէպքերի, հանդէսների և այլն). և այն էլ բոլորովին այլ ձևով ու ծրագրով:

Բացի այդ՝ փոքրերի հաւաքումները այնքան էլ կարևոր և հարկաւոր չեն, որովհետեւ երեխաները միշտ կարողանում են իրենց զուարճութեան համար միջոցներ գտնել. կամ վէճ են խաղում, կամ մրցում են, կամ կռւում, ձիւնից մարդ են շինում և այլն:

Իսկ պատանիները, որոնք աւելի բարդ բան են փնտրում, որոնք անձնատուր են լինում գանազան լուրջ հարցերի, զգում են իրենց մէջ անծանօթ ոյժերի հոսանքը, իհարկէ այդ բոլոր զուարճութիւններով չեն կարող բաւարարուիլ:

Փոքր աշակերտների համար բաւական է կազմակերպել խաղեր, երբեմն երաժշտական—գրական առաւօտներ, վրձնանքներ: Մինչդեռ մեծերի համար, 15—16 տարեկանների, հարկաւոր են աւելի բարդ, լուրջ, պարբերական զուարճութիւններ, այն է ակմբանոցներ:

Ուստի թող ակմբանոցները լինին միայն երկու-երեք բարձր դասարանների մեծերի առանձնաշնորհումները (սբանից իհարկէ չի հետեւում, որ միւս դասարանները անուշադրութեան պիտի մատնուեն): Վերջապէս, եթէ դպրոցական հիմնարկութիւնը բարձր դասարանների շատ աշակերտներ ունի, ապա լաւ է երկու ակմբանոց հիմնի ըստ դասարանների. (օրինակ Ե. և Զ. դասարանները մի ակմբանոց, Է. և Ը. դասարանները մի ուրիշ):

Աշակերտներին բաժանելը հնարաւոր է միայն արտաքին սահմանները, այսինքն դասատուներն ի նկատի ունենալով: Բաժանել ըստ զարգացման, վարքի և այլն այդ կնշանակէ ամեն տեսակ վերաւորանքների, պահանջների, սխալների խորխորաններն ընկնել, որոնցից ոչ մի ելք չի գտնուի:

Ակմբանոցում բացի աշակերտների մասնակցութիւնից կարևոր են և մեծերի, այսինքն մանկավարժական կազմի մասնակցութիւնը, որ գործը ղեկավարեն և օգնեն աշակերտներին յարուցում հարցերը պարզաբանելու: Դիչ թէ շատ լաւ յարաբերութիւնների դէպքում աշակերտները միշտ էլ զնահատում են ուսուցիչների հետ պաշտօնական ժամերից դուրս ելած խօսակցութիւնները: Հարկաւոր է, որ ուսուցիչները վառ ոչ իբրեւ կարգի վրայ հսկողներ, այլ ակմբանոցի այնպիսի անդամներ, ինչպիսին են միւսները: Բացի այդ՝ շատ ցանկալի է ծնողներին հաւաքումներին հրաւիրելը: Բայց բոլորին հրաւիրելու հնարաւորութիւն չկայ, որովհետեւ այդ դէպքում հանդիսաւոր հասարակական հաւաքումներ կկազմուէին, ուր ամեն ինչ ցոյցի համար կը լինէր և հիւրերին զուարճացնելու: Իսկ ծնողների մէջ ընտրութիւն անել կնշանակէ ահագին թիւրիմացութիւնների ու դաւմողախների պատճառ դառնալ: Հետեւապէս այստեղ ևս պէտք է արտաքին սահման անցկացնել և հրաւիրել միայն ծնողական ժողովի անդամներին, իհարկէ ուր այս ժողովը կայ: Վերջապէս հաւաքումներին ընտանեկան ընաւորութիւն տալու, աւելի կենդա-

հաջնհիւսու և կազմը լրիւ դարձնելու համար շատ կարևոր է, որ ակմբանոց մօտեն բարձր դասարանների աշակերտների ամինամօտիկ ազգականները (իհարկէ ոչ բոլորը, այլ ով ուզում է աշխատել երիտասարդութեան համար, ում համար նրա հետ յարաբերութիւնը ուրախութիւն, բաւականութիւն է պատճառում):

Վերոյիշեալ բոլոր հասակաւորները ակմբանոց են մտնելու ոչ իբրեւ պատուաւոր հիւրեր, այլ աշակերտների հետ հաւասար իրաւունքներով:

Ակմբանոց հրաւիրել ուրիշ մարդկանց (կողմնակի), որքան էլ ցանկալի լինի, հարկաւոր չէ, որպէս ղի վիրաւորանքների, հաշիւների պատճառ չլինի, իսկ որ գլխաւորն է, որ վտանգ առաջ չգայ ակմբանոցը հետզհետէ ընդարձակելու և փոքրերին մեծերին ենթարկելու:

Այսօր դուք հրաւիրեցիք մէկին, իսկ վաղը ձեզ մօտ կգան էլի 5 մարդ, որոնց դուք չէք կարող կամ իրաւունք չէք համարի մերժել, ապա կգան էլ աւելի և այլն:

Մինչդեռ պէտք է աշակերտները անպայման գերակշռեն ակմբանոցում և տոն տան:

Արդէն այն հասակաւորները, որոնք իբրեւ ակմբանոցի օգտակար մասնակցողներ (ուսուցչական, հոգաբարձական մօրմխները, ծնողական ժողովը բոլոր մօտիկ ազգականներով) իրենց ձեռով կարող էին փոխել ակմբանոցի բնոյթը, այնպէս որ երիտասարդները կարող էին այնպէս ազատ, պարզ չզգալ իրենց, որպէս թէ իւր ակմբանոցումն է:

Բայց ինչպէս կանխօրէն կարելի է ենթա-

դրել և ինչպէս փորձը ցոյց տուեց, այդ վտանգի առաջն առնելու է նրանով, որ հասակաւորներից ոչ բոլորը, որոնք իրաւունք ունին, գալիս են հաւաքումներին, որովհետեւ կարճ ժամանակից յետոյ, երբ նորոյթի բոլոր գրաւչութիւնն անցնում է, ակմբանոցում մնում են այն ուսուցիչները և ծնողները, որոնք իրօք մեծ համակրանք են ունենում երիտասարդութեան նկատմամբ և որոնց երիտասարդութիւնը նոյն ձևով է պատասխանում: Այն անձինք, որոնք չեն կարողանում համակերպուել աշակերտներին, իրենց օտարացած են զգում, ուստի և շուտով դադարում են յաճախել:

Դպրոցի նկատմամբ կողմնակի անձերից կամ ընդհանրապէս բոլոր ծնողներից, ինձ թւում է, կարելի է հրաւիրել միայն առանձին երեկոյթների այս կամ այն կերպ օգնողներին (կարգացողներին, նուագողներին և այլն): Բայց սրան էլ պէտք է շատ զգոյշ դիմել, իսկ սկզբներում աւելի լաւ է ամենեւին չդիմել:

Բանն այն է, որ ակմբանոցում գործող անձինք պէտք է աշակերտներ լինին: Նրանք պէտք է ամեն բան անեն և չլինին հանդիսատեսներ: Առանց այն էլ նրանք ամբողջ տարիներ նըստում են և միայն լսում են և նայում, թէ ուրիշները իրենց ինչ են հրամայում:

Թող փորձեն իրենց ոյժերը—այդ նրանց շատ աւելի ուրախութիւն և օգուտ կբերէ:

Կեանքը գործունէութիւն է և երիտասարդութիւնը ոչ մի բանի այնպէս չի ձգտում, ինչպէս կեանքին, գործունէութեան, իրեն ցոյց տալուն:

Եւ որքան մեր դպրոցները աւելի են ճշնշում այդ արժէքաւոր յատկութիւնը, այնքան աւելի թանգ է իւրաքանչիւր հնարաւորութիւն, իւրաքանչիւր միջոց այդ արտայայտելու համար: Հէնց աշակերտների համար էլ հետաքրքրական է լսել իրենց ընկերոջը:

Մինչդեռ որեւէ դերասանի, գիտունի հանդէս գալը սպառնում է նրանով, որ նրանից յետոյ երկար ժամանակ բոլոր աշակերտները կը ճշնշուեն իրենց թոյլ ոյժերով հրապարակ գալ: Այսպիսով ակմբանոցը կարող է դերասանական կամ դասախօսութեան դահլիճ դառնալ:

Բացի այդ՝ ակմբանոցի անդամների համար կարեւոր ու հետաքրքրական է քննադատելու, հակաճառութեանը մասնակցելու հնարաւորութիւնը և այլն: Ամենինն այս առիակ բան չի կարող լինել, եթէ դասախօսութիւն կարգում է ոչ թէ ընկերը, այլ որեւէ ուսուցիչական:

Ի նկատի ունենալով յիշեալ բոլոր ասածները, գաստրօլիօրներ հրաւիրելը օգտակար կարող է լինել միայն 1) այն ժամանակից յետոյ, երբ աշակերտները իրենցից կ'ընթացեն կրթութեան թափանցիկութիւնը և անվճռականութիւնը. 2) երբ քեմն միայն զանազանակերպութեան համար. 3) առաւելապէս այն շրջաններում ու հարցերում, որոնք աշակերտներին անմատչելի են. օրինակ այն դէպքում, երբ գաստրօլիօրները չեն կարող «մրցում» առաջ բերել աշակերտների հետ:

Մօտաւորապէս նոյնը կարելի է ասել և ուսուցիչների մասնակցութեան համար, միայն այստեղ կարելի է այնքան զգոյշ չլինել, չէ՞ որ ուսուցիչը այնուամենայնիւ իրենց մարդն է:

III.

Այժմ անցնենք ակմբանոցի կազմակերպութեան, կանոնադրութեան:

Սովորաբար կանոնադրութեանը մեղանում մեծ նշանակութիւն են տալիս և նրա քննութեան և կազմելու համար չափազանց շատ ժամանակ են վատնում. աշխատում են նախատեսել ամեն մի մանրամասնութիւն և յօդուած յօդուածի վրայ են աւելացնում:

Ուստի՝ յաճախ այնպէս է լինում, որ որեւէ խմբակցութիւն աւելի առաջ է քայքայւում, քան կանոնադրութիւնն է պատրաստում կամ կանոնադրութիւնից անմիջապէս յետոյ է քայքայւում:

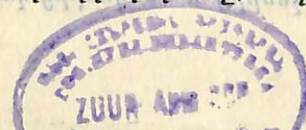
Ինձ թւում է, որ կանոնադրութեան մշակման համար որքան կարելի է քիչ ժամանակ պէտք է նուիրել, որ շուտով դուրսի անցնուի: Պէտք է միայն դործունէութեան և կազմակերպութեան հիմնական սկզբունքները որոշել, իսկ յետոյ կեանքը ցոյց կտայ ինչ, պէտք է աւելացնել և փոխել:

Եւ փորձի ազդեցութեան տակ պատրաստած կանոնադրութիւնը անալոյժման աւելի յաջող կ'լինի, քան այն կանոնադրութիւնը, որը պատրաստուած է կանխօրէն, թէև մի տարուայ քննութիւնից յետոյ:

Ակմբանոցի կազմակերպութեան հիմնական սկզբունքները, համաձայն նրա նշանակութեան, անհրաժեշտ է դնել հետևեալը.

1) Ակմբանոցի բոլոր անդամները, — աշակերտներ, ուսուցիչներ, ծնողներ — բոլորովին հաւաստար իրաւունքներ ունին.

2) Գործերի վարումը, ժողովների կազմա-

կերպութիւնը, ժողովներում երեւոյլ, կառավարելը կենդրոնանում է առաւելապէս աշակերտների ձեռքում, ընդհանրապէս այն ամենը, ինչ աշակերտների համար է—աշակերտների միջոց պիտի լինի:

Այլ կերպ երբէք ակմբանոցը չի կարող պատանիների համար ձգտման կենդրոն լինել, երբէք չի կարող նրանց համար, այսպէս ասած, իրենց ընտանիքը դառնալ:

ԶԺ որ խնամարկուածի դերը դպրոցում և տանը բաւական ձանձրացնում է աշակերտին և օգտակար է գոնէ երբեմն զգալ իրեն ոչ երկխայ, ոչ աշակերտ, այլ հասարակութեան հաւասարագոր անդամ, նոյնիսկ տանտէր:

Այնուհետեւ, այդտեսակ կազմակերպութիւնը երաշխաւորում է, որ զուարճութիւնները, դասախօսութիւնները, ընդհանրապէս ամբողջ գործավարութիւնը կհամապատասխանէ երիտասարդութեան պահանջներին, հետաքրքրութեանը:

Վերջապէս դրա շնորհիւ ակմբանոցի անդամները հող չեն ունենայ չափազանց պահանջներ անելու, անհիմն քննադատելու, որովհետեւ միշտ կարելի է առարկել. փորձեցէք, արէ՞ք, ցոյց տուէ՞ք:

Ինքնաշխատութիւնը և նրա հետ կապուած պատասխանատւութիւնը կկրկնապատկեն: Կհռապատկեն ակմբանոցի նշանակութիւնը:

Այդ սկզբունքները իրականացնել հեռեկալ ձեռք շատ էլ դժուար չէ:

Ակմբանոցը կառավարւում է աւագների յատուկ խորհրդով, որը կազմուած է աշակերտներից, ուսուցիչներից և ծնողներից կառուարուած

ընտրուածներից, համապատասխան մասնակցողների թուի: Աւելի կարեւոր հարցեր վճռելու, գործունէութեան ընդհանուր ծրագիրը քննելու համար և այլն խորհուրդը ընդհանուր ժողովներ է կազմակերպում: Իսկ իրագործելը և ընթացիկ հարցերը լուծելը աւագների վրայ են մնում: Այսպիսով ամեն ինչ կազմուած է ընդհանուրի համաձայնութեամբ, այսինքն գլխաւորապէս աշակերտների և նրանց միջոցով իրականանում: Վախենալ, որ աշակերտները մեծ թիւ կազմելով կարող են որեւէ համարձակ որոշում կայացնել և այնպիսի բան անել, որ յետոյ դժուար լինի հարթել՝ ոչ մի հիմք չկայ:

Աշակերտները ընդհանրապէս ժողովներում հեշտութեամբ ենթարկւում են բանական առարկութիւններին, այնպէս որ, եթէ նրանց մէջ ոչ ոք չլինի, ապա մի-երկու մեծ անդամների (ուսուցչի կամ ծնողի) համոզելը միշտ նպատակի կհասցնի:

Բացի այդ՝ աշակերտները այնքան կդնահատեն ակմբանոցը և իրենց դրութիւնն այնտեղ, որ երբէք միտաին այնպիսի բան չեն անի, որ իրենց հիմնարկութեան և նրա անդամների պատիւը ձգուի: Իսկ եթէ աշակերտներից որեւէ մէկը իրեն անվայելուչ պահէ և որեւէ յանդուգն բան անէ, ապա հաւանօրէն իսկոյն կզսպուի իր ընկերների կողմից: Ներկայ դէպքում նոյնպէս լաւ կուղղէ մեծերի ներկայութիւնը աշակերտների մէջ իբրեւ հաւասարագոր յանախորդների, որոնց հետ աշակերտները պարզապէս զրուցում են, ընդհանրապէս միասին ժամանակ են անցկացնում:

Այսպիսով ստեղծուում է հասարակական-ընտանեկան մթնոլորդ, ուր մտքսիւ էլ չի անցնի իրեն իբրև «աշակիրո» իբրև «երիխայ» պահել: Նայեցէք ամենայանդուզն աշակերտին—երբ նա դասարանումն է և երբ նա տանն է և երբ հիւր կամ ծնողների հետ հիւրեր է ընդունում:

Երկու բոլորովին տարբեր մարդիկ են. այնտեղ անդուստ է, այստեղ ինքը համեստութիւնն է:

Այսպիսով փոփոխութիւն է լինում և ակումբանոցում, որին շատ նպաստում է տրամադրութիւնը և ընկերների մեծամասնութեան կարծիքը:

Եւ այսպիսով ենթադրել, որ տուեալ հանգամանքներում աշակերտները օգտուելով անկախութենից կարող են դիտաւորեալ այն ի նշան զործ դնել ի վնաս իրենց և դպրոցի՝ ոչ մի դէպքում չի կարելի:

Բայց ցաւն այն է, որ երբեմն աշակերտները շնորհիւ անփորձութեան, երիտասարդութեան կարող են այնպիսի քայլեր անել, որ կը վնասեն և ակմբանոցին և հէնց դպրոցին:

Բացի այդ՝ պէտք է ուշադրութեան առնել և այն, որ քանի որ ակմբանոցը կապուած է դպրոցի հետ, ապա նրա պատասխանատուութիւնը ընկնում է տեսչի և մանկավարժական խորհրդի վրայ:

Այստեղից էլ առաջ է դալիս տեսչի և ժողովի վերահսկողութեան անհրաժեշտութիւնը: Իսկ այն արտակարգ դէպքերում, երբ կարող է որևէ բան վնասել դպրոցին և կրթութեան և նպրոցի հիմնական խնդիրներին հակառակ լի-

նել, տեսուչը և մանկավարժական խորհուրդը ոչ միայն կարող են, այլ և պարտաւոր են գործ դնել իրենց ամբողջ ազդեցութիւնը, որ վտանգի առաջն առնեն: Եթէ այդ էլ չի օգնի, արգելել: Սակայն ես հաւատացած եմ, որ եթէ ուսուցիչները զործով հետաքրքրուեն՝ միշտ էլ հնարաւորութիւն կունենան ժամանակին վտանգը նկատել և աշակերտներին ազդելով հեռացնել այն, չդիմելով արգելքների ու հրամանների:

Յատկապէս յարմար է, որ այդ անհն այն ուսուցիչները (կամ ծնողները), որոնք ակմբանոցի աւագ են:

Բայց նոյն իսկ որևէ անզգուշութեան դէպքում տեսուչը կամ մանկավարժական խորհուրդը աւելի լաւ կանէ, եթէ աշխատէ դիմել հրիտասարդների բանականութեանը և զգացմունքին, որին այդ դէպքում աւելի շուտ է ենթարկուում նա, քան երբ նրան աշխատում են հնազանդեցնել:

Ի՞նչպէս իրականացնել այդպիսի հսկողութիւնը, չդարձնելով այն, հնար եղածին չափ, նեղացնող և աշակերտներին անհաճոյ:

Ակմբանոցում, ինչպէս և դպրոցում, կատարուող ամեն բանի ընդհանուր հսկողութիւնը, իհարկէ, պատկանում է տեսչին:

Գործի կառավարութեան և ամեն տեսակ սխալների առաջն առնելու համար, անհրաժեշտ է որ ակմբանոցի նախագահը լինի ուսուցիչ—աւագներից մէկը, բոլոր ուսանողների ընտրութեամբ:

Այդ նախագահին է ամենից յարմար, գործին տեղեակ լինելով, հարթել բոլոր անհարթութիւնները և գործին ընթացք տալ, եթէ այն

վտանգաւոր կողմն է թերուած:

Բոլոր հաւաքումներին, ընթերցանութիւններին այգալիսի նախագահը, աւելի փորձառու լինելով, կարող է ժամանակին զսպել բորբոքուող կրքերը, անտեղի հանաքները, քաղաքական-գրաքննական տեսակէտից վտանգաւոր ճառերը և այլն:

Այլապէս չէ՞ որ «կրակը ձգել, ապա հանդէսը» դժուար է:

Մի քանի անգոյշ խօսքեր կարող են վէճի պատճառ դառնալ և զպրոցի համար մեծ անախտութիւններ ստեղծել:

Նախագահի ամենազոյժուող և միաժամանակ անխուսափելի պարտաւորութիւնն է լինելու, ի նկատի ունենալով մեր ընդհանուր պայմանները, ոտանաւորների, յօդուածների, յայտնի գրաքննութիւնը, որոնք նշանակուած են հաւաքումներին կարգացուելու համար: Զէ՞ որ մի որեւէ սուր ոտանաւոր կարող է պատճառ դառնալ ակմբանոցի փակման և զպրոցի ծանր պատասխանատուութեան:

Ասենք նախագահը կարող է այդ անհաճոյ պատասխանատուութիւնը վստահանալ աշակերտաւգների, իրեն թողնելով այնուամենայնիւ վերջին խօսքը:

(Շարադրութիւնները սովորաբար կարիք չկայ գրաքննութեան ենթարկելու, որովհետեւ աշակերտները այդ մշակում են մասնագէտ ուսուցչի օգնութեամբ կամ տալիս են վերջինիս նախապէս նայելու):

Բացի այդ՝ նախագահ - ուսուցիչը, առաջին քամանակներում, քանի որ դեռ աշակերտները

կրաւորական դիր ունեն, անփորձ են, անհրաժեշտ է որ գործը ղեկավարէ, խորհուրդ տայ, թմրածներին շարժէ և այլն:

Որքան անդամների մէջ փորձառութիւնը, ներգործականութիւնը, հասարակական ոգին և կարգապահութիւնը զարգանայ, նախագահը պէտք է աւելի ու աւելի մի կողմն անցնէ, գործը յանձնէ աշակերտներին և միշտ պատրաստ լինի ծայրահեղ դէպքում օգնութեան գնալ:

Վերջ ի վերջոյ իրեն ոչ անհրաժեշտ դարձնել՝ (առանց գործին փլուզելու) ահա ղեկավարի իրաւունք:

Իւր բոլոր քայլերում և մանաւանդ իր հրահրութեան խնդրում նախագահը պէտք է լինի վերին աստիճանի քաղաքավարի և զգոյշ: Միայն այն գէպքում, երբ որեւէ բան սպառնում է խանգարել զպրոցի կեանքը կամ փլուզել նրան՝ նախագահը կարող է օգտուել իր իշխանութիւնից: Բայց լաւ է գործն այդտեղ չհասցնել, այլ աշխատել ազդել աշակերտների կարծիքներին (միջաւորներին կամ աւագների կամ բոլոր աշակերտների) այնպէս, որ իրենք ամեն ինչ հարթէին: Եթէ որեւէ վճիռը հէնց դուր չի գալիս նախագահին կամ նա այդ անյաջող է համարում, ապա այդ նրան իրաւունք չէ տալու օգտուելու իր իրաւունքներից կամ ուղղակի իր հեղինակութեամբ ճնշում գործ դնելու: Այդ աշակերտների մէջ շատ անբաւականութիւններ կառաջացնէր և շատ կնստացնէր ակմբանոցի նշանակութիւնը, իրեւ հասարակականութեան զպրոցի:

Անձնապէս կատարած սխալների հիման իրայ ամենից աւելի լաւ է հասկացում՝ ճշ-

մարտութիւնը: Նոյնպէս և այն դէպքերում, երբ նախագահից աւելի քիչ աշխատանք և ջանք կազանջուէր մի որևէ բան անելու, պէտք է աշխատէ այդ անել տալ աշակերտների միջոցով, յանձնել այդ աւագներին, օրապահներին և այլն:

Ընդհանրապէս նախագահը պէտք է հեղինակաւոր անձն լինի և միաժամանակ կարող թափանցելու աշակերտների հոգեբանութիւնը, հետաքրքրութիւնը, որը կարող է նրանց հետ ուրախանալ և տրամիլ: Նա պէտք է կարողանայ որոշ դէպքերում ինքը դառնալ նոյնպիսի պատանի, ինչպիսի են իր աշակերտները: Այն ժամանակ նա կարող է ակմբանոցի անհրաժեշտ հիմքը դառնալ, ոգևորողը, միացնող կենդրոնը, ընդհանրապէս հիմնարկութեան ամբողջ կեանքի ղեկավարը:

Այդպիսի նախագահի գրութիւնը և պարտականութիւնը բաւական ծանր է: Նա պէտք է միշտ հետեւէ՝ որ մի կողմից չկրճատուի աշակերտների ինքնաշխատութիւնը և անկախութիւնը, միւս կողմից, որեւէ կերպ ակմբանոցը և դպրոցը չփլատուեն:

Ուստի և շատ անհրաժեշտ է, որ նախագահը վայելէ մանկավարժական խորհրդի և աշակերտների վստահութիւնը, որը և մասամբ ընտրութեան եղանակով ապահովուած է. (սկզբում մանկավարժական խորհուրդը ընտրուած է մի քանի ուսուցիչների աւագների, ապա նրանցից բոլոր աւագները, այսինքն գլխաւորապէս աշակերտների ներկայացուցիչները ընտրուած են նախագահ):

Այսպէս ուրեմն, թող ամեն բան աշակերտների միջոցով լինի, թող մեծերը փոքր անդամների ղեկավարեն ծայրահեղ դէպքերում և այն էլ թող աւելի վստահանան իրենց պատճառաւորութեան այժի, իրենց ազդեցութեան վրայ. թող ակմբանոցի կազմակերպութիւնը և նրա գործունէութիւնը ամենից առաջ աշակերտների հետ մշակուի, որ այդ մի ընծայ չլինի, որն առաջարկում է խնամող վարչական ձեռքը, այլ որ այդ լինի իրենց սեփական ձեռքերի ստեղծագործութիւն:

Մի բան ստեղծել, կազմակերպել—գիտար աշխատանք է, բայց այդ ամենից արդիւնաւէտն է, արժէքաւորը, ամենից աւելի բանականութիւն տուողը: Թող երիտասարդ սերունդը այդ սովորէ, թող գոնէ իր դպրոցական նեղ շրջանում փորձառութիւն ձեռք բերէ:

Յետոյ կեանքում այդ գրքի տեղեկութիւններից շատ պէտք կգայ:

IV.

Բայց իսկապէս ինչո՞վ զբաղուել ակմբանոցում:

Ի՞նչ կարող է և պէտք է նա առաջարկի իր անդամներին:

Որովհետեւ ակմբանոցը իր նպատակի համաձայն պէտք է ծառայէ և հետևապէս գրաւէ մեծամասնութեանը և ոչ թէ միայն ընտրուած անհատներին, ապա պէտք է նրա մէջ կենդրոնացնել, որքան հնար է, բազմազան զբաղմունքներ և ժամանցների ձևեր: Զի կարելի ակմբանոցը դարձնել գիտական ժողովարան: Այդ միայն կա-

լող է մի բանիսին բաւարարել, վերջիններին էլ չի կարող անհրաժեշտ հանգստութիւնը տալ:

Քանի որ աշակերտը ամբողջ շաբաթը զբաղուած է, միշտ գլխով է աշխատում, բնական է, որ նա կարիք է զգում որ և է այլ բանով հետաքրքրուելու:

Կարիք չկայ վախենալու նաև ծիծաղաշարժ և ընդհանրապէս ոչ լուրջ տարրից կամ այդ բանին նախապաշարած կամ արհամարհանքով նայել: Ծիծաղն օգտակար է մարդու համար, մանաւանդ ռուս մարդու, որը ընկճուած է միօրինակ և միապաղաղ կեանքի տպաւորութիւններով:

Ամենալուրջ մարդը երբեմն կարիք է զգում ոչ մի բանի մասին չմտածել, անձնատուր լինել ըսպէսկան, մակերեսային զուարճութիւնների, ուրախութեան, ոչինչ նշանակութիւն չունեցող զրոյցների և այլն:

Արուեստը, իբրև զգացմունքը շոշափող, պէտք է այդ հաւաքոյթներում նոյնպէս տեղ ունենայ. (բայց դարձեալ աւելորդ է, որ այդ անպայման լինի ոգև է լուրջ բան): Ասածից ստկայն չի հետևում ամենեւին՝ որ ամեն լուրջ բան պէտք է ակմբանոցից հեռացուի:

Պատանիների միծ մասն այդ հասակում (16—19 տարեկան) սովորաբար հետաքրքրուած է շատ հարցերով, որոնք շատ հեռու են գալորցական ծրագրից:

Գլխում վխտում են մտքերի ու կասկածների խմբեր և պատանին ձգտում է զրանց մասին զրուցել:

Ուշը չգարձնել այդ պահանջի վրայ կընշա-

նակէ վաճիլ իրենից աշակերտութեան ամենամեծ և ամենահետաքրքիր մասը:

Այսպէս ուրեմն, ակմբանոցը պէտք է իր մէջ պարփակէ ամենատարբեր տարրերը, բաւարարէ ամենաբազմազան պահանջներին:

Քննենք այդ աւելի պարզ ու մանրամասն:

Լուրջ պահանջներին բաւարարելու համար, որպէսզի մտուոր հետաքրքրութիւն զարթի և օգնենք զբաղեցնող հարցերը վճռելու՝ ակմբանոցում պէտք է դասախօսութիւններ, յիշողութիւններ, կարգալ որևէ անձնական ապրումների մասին զեկուցանել, զրուցել յարուցած հարցի շուրջը:

Բայց այդ բոլոր ընթերցումները պէտք է շատ համառօտ լինին և դասախօսութեան բնոյթ չունենան: Զէ՛ որ կրտսրական ունկնդրութիւնը բաւական ձանձրացրել է աշակերտներին: Շարադրութեան կամ որևէ զեկուցման նպատակը այստեղ լինելու է ոչ այնքան ուսուցանել, որքան որ և է հարց բարձրացնել, մտքերի փոխանակութիւն առաջ բերել, մի բանով հետաքրքրել կամ իր տեսակէտից լուսաբանել որ և է թեմա: Շատ դէպքերում օգտակար կլինէր, փոխանակ շարադրութեան, պարզապէս փոքրիկ ներածութիւն անել, որևէ զրուցիւն պարզել, որ հակաճառութիւններ առաջ գայ: Յարուցած վէճի ժամանակ, կարծիքների ընդհարման դէպքում, հակառակ ապացոյցներ բերելու շնորհքը աւելի շուտ կպարզի ճշմարտութիւնը և հարցի այսպիսի բազմակողմանի կենդանի լուսաբանութիւնը աւելի շուտ կգրաւէ մեծամասնութեանը և նրա ոգին կշարժէ:

Միաժամանակ այդ նման չի լինի դասա-
րանին:

Ի նկատի ունենալով յիշեալ նպատակը ինձ
թւում է ամենից յարմար են այն թեմաները,
որոնք վերաբերում են աւելի կենսական ու սըր-
տին մօտիկ հարցերի, որոնք վերաբերում են
այն բոլոր կասկածներին, ապրումներին, որոնք
յուզում են երկտասարդ հոգին:

Այդպիսի թեմաները գրուում են աշակերտ-
ներին, իւրաքանչիւրը ձգտում է, եթէ ոչ ժո-
ղովում, գոնէ նրան հետևող մասնաւոր խօսակ-
ցութիւնների ժամանակ արտայայտել իր միտքն
այդ առթիւ:

Այդ թեմաները քննելու ամենաշարմար մի-
ջոցն է—քննել գրական երկերը կամ բոլորին
յայտնի տիպերը:

Իսկ գիտական շարադրութիւնները սովո-
րաբար ձանձրալի են լինում, եթէ հեղինակն ու-
շակերտ է և գրեթէ երբէք վիճարանութիւնների
առիթ չի տալիս, որովհետեւ գրողն այդ հար-
ցում իր ընկերից աւելի ուժեղ է լինում:

Գիտական թեմաները յարմար են, եթէ շօ-
շափում են տեղական հարցեր և յարմարեցրած
են որ և է աչքի ընկնող դէպքի կամ թէ երբեմն,
քաղմագաւանդութեան համար, ուսուցիչներին
մէկն է հանդէս դալիս:

Բացի բոլոր շարադրութիւններից մեծ հե-
տաքրքրութիւն և նշանակութիւն ունին զանա-
զան յիշողութիւններ կամ պատմութեանը աշա-
կերտների, ինչպէս և հասակաւորների իրենց
գրածներից:

Յատկապէս օգտակար կ'լինէր, եթէ ծնող-

ները կամ ուսուցիչները իրենց փորձը և ապ-
րումները մասնակից անէին շօշափելի օրինակով
երկտասարդութեանը: Թող երկտասարդները
զգան կեանքի առեղծուածների դժուարութիւնը,
խճճուած և բարդ լինելը:

Հաւաքումների լուրջ մասին պիտի վերա-
դրել նաև ակմբանոցի զանազան հարցերի, ա-
ռաջադրութիւնների քննութիւնը:

Այդ անդամների համար հետաքրքրական է,
միմիանց հետ և ակմբանոցի հետ աւելի սերտ է
կապում և նրանց օգուտ ու բաւականութիւն է
տալիս: Բայց տուեալ դէպքում պէտք է զգոյշ
լինել, որ քննութիւնը սանդի մէջ ջուր ձեծել
չդառնայ կամ ինչ որ խաղ և կամ մի քանի
«պատանի» հետադիմների մրցումն:

Շատ օգտակար է ունենալ ընթերցանու-
թիւնների և շարադրութիւնների կամ թէ ուղ-
ղակի գեղեցիկ և հետաքրքրի պատկերներ ցոյց
տալու համար պրօէկցիօնի լապտեր, որի ապա-
կիները կարող են երբեմն իրենք աշակերտնե-
րը պատրաստել:

Կաւ է ակմբանոցի համար բերել տալ ամ-
սաթերթեր, օրաթերթեր, պատկերներ, ատլաս-
ներ և այլն: Մի մասը ակմբանոցը կարող էր ին-
քը իր միջոցներով բերել տալ, մի մասը կարող
են ուսուցիչները բերել, իսկ պատկերները, ատ-
լասները կարելի է հաւաքումների ժամանակ բե-
րել աշակերտական զրադարանից:

Բոլոր վերոյիշեալ աւելի լուրջ զբաղմունք-
ները այս կամ այդ դրութիւնն են ունենալու
հայտած աշակերտների զարգացմանը և պահանջ-
ներին, բայց երբէք չեն կարող հաւաքոյթի ամ-

բողջ ժամանակը գրաւել բացառութեամբ շատ հազուադէպ յատուկ օրերի:

Մնացած ժամանակը պէտք է նուիրել երգեցողութեան, գործիքների վրայ նուագելուն, լաւ արտասանելու, սլարերի, դանազան խաղերի և ժամանցների, մարզանքի (սպորտի) վարժութեան և այլն:

Նմաւական երգը, եթէ կայ յարմար դեկավարող—կազմակերպող, շատ է գրաւում աշակերտներին և յատկապէս գնահատելի է նրանով, որ բոլորին գործող անձն է դարձնում:

Զուլթակ, դաշնամուր, բալալայկայի կամ փչող գործիքների խումբ և այլն նոյնպէս ակըմբանոցում իր տեղը կարող են ունենալ:

Յատկապէս անհրաժեշտ է ակմբանոցի համար դաշնամուրը ակօմպանիմենտի, ինքնուրոյն նուագելու և սլարերի համար: Առանց այդ գործիքների երեկոյթները բաւական տխուր են անցնում:

Աւելի լաւ է, եթէ երաժշտութիւնը շատ բազմազան լինի:

Ակմբանոցը և խորն զգալու և ուրախութեան տեղ է:

Երբեմն որեւէ խմբական պար աւելի տեղին է լինում, աւելի է գրաւում, քան Բեթհովէնի սիմֆօնիան:

Նոյնը կարելի է ասել և լաւ արտասանութեան համար ընտրուելիք նիւթերի նկատմամբ:

Ինչ վերաբերում է խաղերին՝ ապա այստեղ հնարաւոր է էլ աւելի բազմազանութիւն:

Թող ակմբանոցում լինին և ակմկալի, բազմամարդ վազելու, շարժուելու խաղեր և այնպի-

սի խաղեր, որ մեծ տեղը սրամտութեանն է տրուում և մի քանիսի համար միայն միտքը լաւորող խաղեր և այլն:

Շախմատ, դամա, դօմինօ, երեխաների բիլիարտ և ամեն տեսակի այլ խաղեր շատ անհրաժեշտ են:

Վերջապէս եթէ մէկին այդ խաղերը ձանձրացրին, թող ինքը մտածէ, ինչ ուզում է. թող կռուեն, ցատկեն, քաշեն միմեանց, յիմարութիւններ անեն, ինչպէս ուզում են, միմիայն թէ այդ ոչ ոքի վնաս չտայ:

Ակմբանոցից պէտք է միանգամայն վանել կեղծ լրջութիւնը, ասելով թէ աշակերտները մեծ, լուրջ պատանիներ են, իրենց վայել չէ այդ տեսակ դատարկ և յիմար բաներով զբաղուել: Այդ նկատողութիւնը միանգամից կտոհմէ լարուած ու լքցուած դրութիւն, որովհետեւ երիտասարդները այդ տեսակ նկատողութիւնների համար շատ զգայուն են, կվիրաւորուեն այդպիսի դէպքերում նոյնիսկ անհամակիր հայեացքներից:

Մինչդեռ առողջ, երիտասարդ մարմինը ցանկանում է շարժում, խիստ ծիծաղ, ուրախութիւն:

Եւ այս ոչ միայն բնական է, օգտակար, այլ և լաւ է նրա համար, որ անկեղծ է:

Ինչո՞ւ ձերուկները դառնալ ժամանակից առաջ:

Թուած բոլոր զբաղմունքները այնպէս պէտք է յարմարեցրած լինին, որ ակմբանոցի մի քանի անդամները միւսներին չխանգարէին, այսինքն որ մի քանիսը զրուցեն այն ժամանակ, երբ միւսները պարում են, երբորդները մուկն

ու կատու են խաղում, չորրորդները՝ հրգում
և այլն:

Այս ակմբանոցը կազմակերպելու ամենա-
կարևոր հարցերից մէկն է:

Եթէ հնար լինի հաւաքումներն այնպէս
կազմակերպել, որ թուր յաճախորդները քիչ թէ-
շատ իրենց սրտին յարմար զբաղմունք ճարեն,
որ իւրաքանչիւրը զուարճանայ «ով ինչի մէջ ի-
րեն ուժեղ է զգում» ապա ակմբանոցի յաջողու-
թիւնը կարելի է ապահովուած համարել:

Այդ նպատակին հասնելու համար և այն էլ
այնպէս, որ Բարեկոնեան աշտարակաշինութիւն
չառաջանայ, երբ ոչ ոք ոչինչ չի կարող անել,
հարկւոր են մի քանի պայմաններ.

1) Ընդարձակ բնակարան, որը կազմուած է
մի քանի սենեակներից.

2) Մի քանի միասին մշակած կանոններ և
զբաղմունքի ու ժամանակի բաշխումն.

3) Գիտակցական հանրային կարգապահու-
թիւն՝ ընդունուած կանոնները ի կատար ածելու:

4) Լաւ յարաբերութիւններ, որոշ տեսակի
զիջումն անդամների կողմից.

5) Աւագների կառավարելը.

6) Նոյնիսկ պարզ խաղերի մեծ քանակ
(շախմատ, զոմինո, լոտո, և այլն) մի քանի հատ
ամեն մէկից:

Կանոնները պիտի ամենալուրջ ձևի լինին,
որոնք անհրաժեշտութեան արդիւնք են:

Իւրաքանչիւր սենեակ ստանում է որոշ
նշանակութիւն (մէկը հանգիստ խաղերի համար
և զրոյցների, մի ուրիշը ամսագրներ, օրաթեր-
թեր, գրքեր կարդալու, երրորդը՝ պարերի մի

առ ժամանակ և ապա աղմկալի խաղերի և այլն):

Շարադրութիւններ կարդալու ժամանակ,
երաժշտական բաժնի համար, որոնք նշանակ-
ուած են որոշ ժամերի, հարեան սենեակներում
պէտք է լինի կատարեալ խաղաղութիւն:

Ակմբանոցի բոլոր մասնակցողների պարտա-
կանութիւնն է անպայման կատարել այս կա-
նոնները. հերթապահ աւագների գործն է ժա-
մանակին թիւրիմացութիւնների, կանոնները
խախտելու առաջն առնել, վէճերի ժամանակ
այնպէս դասաւորել վէճին մասնակցողներին և
այնպիսի տեղեր տալ, որ երկու կողմերն էլ գոհ
մնան:

Ինչ վերաբերում է վարքի կանոններին,
թոււմ է ինձ, որ դրանք բոլորովին աւելորդ են:
Ակմբանոցի մասնակցողներին քաջ յայտնի են
կուլտուրական մարդկանց յարաբերութիւնների
ընդհանուրից ընդունուած կանոնները և ներ-
կայ դէպքում մասնակիցների լաւ յարաբերու-
թիւնն դէպի ակմբանոցը, ընկերական յարաբե-
րութեան լաւ մթնոլորտը, վերջապէս կուլտու-
րայի ոգին—այդ բոլորը ամենալաւ գրաւականն
է ընդդէմ ամեն տեսակ վատ և անյարմար քայ-
լերի ու կողմից էլ ուղում է լինի:

Ծայրահեղ դէպքերում կարելի է ընկերա-
կան դատ կազմել, եթէ միայն կարիք լինի:

Ակմբանոցի շէնքի համար դժուարութիւն
չի առաջ գալ, որովհետեւ զպրոցում ակմբանոցի
համար կարելի է յարմարեցնել բացի դահլիճից
նաեւ դասարաններ: Միայն այդ դասարանները
թող սովորական դասարանի կերպարանք չունե-
նան, որը կարող է միանգամից ստացնող տպա-

ւորութիւն թողնել:

Առանց այն էլ գրատախտակներն ու սեղանները աչք են ծակել:

Պէտք է այդ բոլորը դուրս հանել և դասարանում դնել սեղաններ, պարզ նստարաններ, աթոռներ, ինչպէս սովորական սենեակում:

Աշակերտները այդ ամենը շատ են գնահատում:

Որովհետեւ անդամները ակմբանոցում շատ ժամանակ են անցկացնում, մօտ 4 ժամ անընդհատ, հասկանալի է, որ պէտք է մի փոքր կադրուրուել: Ամենալաւ միջոցն է թէյ և հաց, որովհետեւ ուստի սրտի համար այդ էփան է և սիրելի: Ռուս մարդը սիրում է թէյի ժամանակ խօսել և միշտ էլ թէյը ամեն տեսակ հաւաքոյթի տալիս է հաճելի ընտանեկան բնոյթ:

Այժմ կանցնեմ փողի հարյին:

Պաղալիքներ դնելու, ծառաներին վարձատրելու աւելորդ աշխատանքի համար, թէյի, շաքարի, հացի և այս բոլորի համար պէտք է թէյև ոչ մեծ, բայց կարևոր գումար:

Իհարկէ այդ բոլորը կարող էր դպրոցը վճարել: Բայց նախ ոչ ամեն դպրոց այդ կանէ և երկրորդ ակմբանոցն այդ դէպքում կկորցնէր որոշ չափով իր նշանակութիւնը:

Ակմբանոցը պէտք է հէնց անդամների ստեղծագործութիւնը լինի, պէտք է նրանց սեփական հիմնարկութիւնը դառնայ և ծառայէ իրրեւ գործնական միջոց, հասարակական գործերը վարելու և մասնակցելու նրանց: Ուստի ամեն մէկը պիտի սովորէ ոչ թէ միայն մի բան ստանալ այլև դրա փոխարէն յատուցանել, ոչ միայն որևէ բա-

նով օգտուել, այլ և ստեղծել:

Գուցէ դպրոցը կարող է մի փոքր օգնել գնելով խաղալիքներ, կարասիք, ընդհանրապէս կահաւորութեան իրեր:

Այդ տեսակ ակմբանոցի ընթացիկ ծախսերը (ընդհանրապէս շատ քիչ են—մօտ 20—30 կ. մարդուն ամսուայ մէջ) պէտք է անդամների վրայ ծանրանան:

ԳԻՆՆ Է 10 ԿՈՊ.

Թարգմանչի հասցեն՝

Шуша, Духовная Семинарія